

15. **Polterovich V. M.** Elementy teorii reform : monografiya / V. M. Polterovich. – M. : Ekonomika, 2007. – 448 s.
16. **Propozytsii** Prezidentu: nova khvyliya reform : zvit / Komisiia «Blakytnoi strichky». – K. : PROON v Ukraini, 2005. – 104 s.
17. **Renta** // Entsikl. slovar ekonomiki i prava. – Rezhim dostupa : dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/13468.
18. **Sarapin V. O.** Ideolohiia systemnykh reform v konteksti stabilizatsii sotsialno-ekonomichnoho ta politychnoho rozvytku Ukrainy na rubezhi stolit (politolohichnyi analiz) : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.03 / Sarapin V. O. – K., 2005. – 20 s.
19. **Surmin Yu. P.** Teoriya sotsialnykh tekhologiy : ucheb. posobie / Yu. P. Surmin, N. V. Tulenkov. – K. : MAUP, 2004. – 608 s.
20. **Usievich M. A.** Desyatiletie reform v Vengrii. 90-e godyi XX v. / M. A. Usievich // Novaya i noveyshaya istoriya. – 2002. – № 5. – S. 80 – 97.
21. **Shen L. Ts.** Ekonomicheskie reformy v Kitae : ucheb. posobie / L. Ts. Shen, O. V. Kazarinova. – M. : Delo, 2002. – 144 s.
22. **Shtompka P.** Sotsiologiya sotsialnykh izmeneniy : per. s angl. / P. Shtompka ; red. V. A. Yadov. – M. : Aspekt Press, 1996. – 416 s.
23. **Shchokin H. V.** Upravlinnia suspilnym rozvytkom: zahalna kontseptsiiia / H. V. Shchokin. – K. : MAUP, 2005. – 184 s.

Надійшла до редколегії 10.06.14

УДК 35

Владислав ОЛЬМЕЗОВ

Донецький державний університет управління

ІМПЛІЦИТНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВА У ПРАВОСВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН ТА ЇХ ВРАХУВАННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Аналізується сутність поняття «імпліцитні концепції права громадян». Розглядається зв'язок імпліцитних та експліцитних концепцій права у структурі правосвідомості. Доводиться необхідність виявлення домінуючих імпліцитних концепцій права у правосвідомості громадян та врахування їх у державному управлінні.

Ключові слова: державне управління, правосвідомість, імпліцитні теорії, імпліцитні концепції права, експліцитні концепції права.

Владислав Ольмезов. Имплицитные концепции права в правосознании граждан и их учет в государственном управлении

Анализируется сущность понятия «имплицитные концепции права граждан». Рассматривается связь имплицитных и эксплицитных концепций

© Ольмезов В. О., 2014

права в структурі правосвідомості. Доказується необхідність виявлення домінуючих концепцій права в правосвідомості громадян і урахування їх в державному управлінні.

Vladyslav Olmezov. Implicit concepts of law in citizens law consciousness and their role in public administration

The essence of the notion «implicit concepts of law of citizens» is analyzed. The connection of implicit and explicit concepts of law in the system of law consciousness is considered. The necessity to define dominant implicit concepts of law in citizens' law consciousness and taking them into consideration in public administration is proved.

Key words: public administration, law consciousness, implicit theories, implicit concepts of law, explicit concepts of law.

Державне управління значною мірою є цілеспрямованим впливом держави на свідомість громадян. При цьому особливо важливе місце займає моніторинг, корегування та розвиток правосвідомості. Разом з ускладненням правового поля суспільства та свідомості громадян ускладнюється і проблема ефективного впливу на суспільство. До того ж у сучасних суспільствах все виразнішою стає розбіжність між офіційним правом та правосвідомістю громадян. Далеко не всі правові ідеї та норми, які держава з тих чи інших причин ставить за мету сформуувати у правовій ментальності своїх громадян, легко вкорінюються, попри наявність у розпорядженні держави ресурсів силового примусу та засобів масової інформації. Аналогічно нелегко державі дається й викорінення небажаних правових поглядів.

Наукове осмислення зазначеної проблеми обумовило розмежування феномену права на експліцитне та імпліцитне. Так, американський правознавець Т. Фуллер у своїй праці неодноразово підкреслював, що нормативне упорядкування людських взаємовідносин відбувається не лише в межах офіційного, створеного державою та досить чітко виписаного правового поля, або експліцитного (створеного) права, але й імпліцитного права, яке зазвичай є малоусвідомлюваним, а то й прихованим у підсвідомості громадян та реалізується через звичаї [7]. Сьогодні концепт «імпліцитного права» набирає популярність і серед українських та російських науковців, серед яких В. В. Архипов [1], І. Ю. Козлихін [4], А. А. Кормич [5]. Аналіз досліджень цих науковців дає підстави для такого узагальнення: труднощі як маніпуляції правосвідомістю громадян з боку суб'єктів державної влади (що, на жаль, також трапляється), так і цілком позитивної корекції та розвитку правової ментальності населення виникають часто через недостатнє врахування владою розбіжностей між феноменами експліцитного та імпліцитного права. Це спонукає спрямувати

наукові розвідки в аспекті більш глибокого аналізу природи експліцитного права. Саме такі можливості, на наш погляд, і створює екстраполяція із психології у сферу державного управління правосвідомістю громадян поняття «імплицитні теорії». На його основі легко сконструювати концепт «імплицитні концепції права», який, на відміну від терміна «імплицитне право», як виключно теоретичний інструмент спрямовує увагу державного управлінця в емпіричну та практичну площину.

У науково-психологічному осягненні буденної свідомості особистість аналізується крізь призму поняття «імплицитні теорії», у контексті якого пересічний суб'єкт розглядається як свого роду дослідник, аналогічний професійному науковцю, а суб'єктивні концептуалізації тих чи інших сфер реальності вивчаються з такою ж повагою, як і наукові теорії, попри їх високий суб'єктивізм, дифузність, погану усвідомлюваність та фрагментарність. Це сприяє переборенню давно вкоріненої в теорії та практиці державного управління, але на сьогодні вже застарілої парадигми суб'єкт-об'єктної людської взаємодії. Сьогодні на порядку денному державотворення, як зазначає український фахівець у галузі державного управління В. М. Мартиненко, стоїть питання формування принципово нової системи суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між державою (владою) і суспільством (громадськістю), а отже, нової парадигми державного управління взагалі і формування правосвідомості зокрема [6].

Усе зазначене вище обумовлює мету статті – аналіз обґрунтування можливостей використання в державному управлінні поняття «імплицитні концепції права» для більш глибокого аналізу проблем підвищення ефективності корекційно-розвивального впливу держави на правосвідомість громадян.

Розглядаючи сутність поняття «імплицитні теорії», слід насамперед зауважити, що сучасна психологія стала вбачати в теорії та практичному досвіді не лише відмінне, але й спільне, вживаючи для цього такі поняття, як експліцитні теорії, тобто явні, та імплицитні, тобто неявні, приховані. Характерною особливістю експліцитних теорій є те, що вони чітко сформульовані й систематично викладені в усній чи письмовій формі. На відміну від них імплицитні теорії рідко піддають рефлексії, вони зазвичай є прихованими в підсвідомості або ж нечітко усвідомлюються їх авторами.

Однак попри те усвідомлені, малоусвідомлені чи взагалі підсвідомі, ці утворення стоять за кожним рішенням людини взагалі і тими, що тягнуть за собою правові наслідки зокрема. Як зазначали Ф. Франселла та Д. Банністер: «Використовуючи метафору «теорія»,

ми зовсім не беремося стверджувати, що такі теорії чітко структуровані: вони можуть бути вербалізованими, невербальними чи передвербальними, з жорсткою або гнучкою структурою, легко або важко підлягати перевірці, і зрештою вони можуть бути ідіосинкратичними або загальноприйнятими. Тим не менше це теорії в тому сенсі, що вони являють собою «мережі значень», за допомогою яких людина сприймає дійсність, пояснює, прогнозує та намагається впливати на неї та діяти адекватно ситуації» [2, с. 31] (тут і далі переклад автора. – В. О.).

Якщо тепер від цього загального визначення імплицитної теорії перейти до імплицитних теорій права, то слід зазначити, що і в контексті історії державотворення, і в контексті правової соціалізації особистості імплицитна теорія права формується задовго до створення державою експліцитного права, а також до отримання громадянином теоретичних знань про правову реальність та правові ідеали. При цьому достатня розвиненість імплицитного права є необхідною передумовою появи в суспільстві права експліцитного, а в індивідуальному плані відповідний рівень розвитку імплицитної концепції права уможливує повноцінне засвоєння експліцитних правових концепцій.

Дуже часто мають місце певні аналогії між експліцитними та імплицитними правовими теоріями, унаслідок чого громадянин серед експліцитних правових концепцій найчастіше вибирає як керівництво до дії ту, яка первинно найбільшою мірою схожа на його імплицитну теорію, але яка не відрефлексована так чітко, розлого та системно, як імплицитна. Нерідко в процесі правової соціалізації експліцитна теорія повністю або більшою мірою буває консонантна до імплицитної, узгоджується з нею і допомагає розвитку зазначеної імплицитної теорії права громадянина.

Водночас нерідко буває й так, що репрезентована громадянину державою експліцитна теорія повністю чи значною мірою є дисонансною з його власною експліцитною теорією і тою чи іншою мірою суперечить їй. Подібні суперечності мають декілька варіантів розв'язання.

Один варіант – це конформістська реакція, наслідком якої є процес зменшення дисонансу та збільшення консонансу імплицитної правової теорії з експліцитною теорією, репрезентованою державою. Інколи це може спричиняти своєрідну політичну невротизацію особистості. Іншим варіантом є відкрите чи приховане протиставлення власної імплицитної концепції права експліцитній, що виливається в різного роду форми правового нігілізму.

Слід також зазначити, що у правознавстві суперечності між імплицитними й експліцитними концепціями права певною мірою

розв'язуються в межах полеміки між прихильниками природного і позитивного права. Однією з наріжних ідей природного права є переконання, що правотворчість держави не може бути довільною чи тим більше свавільною, а повинна будуватися відповідно до природи людини та суспільства. У додержавних системах нормативної регуляції, втілених у різних формах імпліцитного права, вплив природного підґрунтя на нормотворення є особливо відчутним.

З появою держави та державного нормотворення з'являється тенденція створювати правове поле, у якому накопичуються штучні нормативні імперативи, бо з появою настанов юридичного позитивізму право починає розглядатися виключно як продукт людської волі, незалежний від природи. Більше того, природа розглядається меншовагартісною порівняно з культурою і починає тлумачитися як така, що підлягає підкоренню та перебудові під потреби людини, яка стала вважати себе царем природи. Правовий позитивізм є, по суті, гіперболізацією можливості і необхідності створення нової системи правових норм на кожному новому витку цивілізаційного розвитку. Природне ж право наголошує на тому, щоб у нормотворчих пошуках законодавці діяли не всупереч, а відповідно до біологічної та соціальної природи людини.

Правова нормотворчість повинна відповідати інстинктивним програмам людини як біологічного виду. Відомий російський біолог В.Р. Дольник зауважував: «Починаючи з Платона сила-силенна мислителів намагалися конструювати ідеальне суспільство і державу, не розуміючи того, що нам не дано утворювати із себе що завгодно, що ми обмежені у виборі форм взаємин нашим генетичним багажем» [3, с. 225]. У цьому аспекті історична практика державотворення рясніє прикладами, коли структура правового поля, створеного державою, надто розходилася з інстинктивними структурами людини, які, на відміну від тварин, дають значно більше потенційних варіантів нормування поведінки. Але все одно це коло не безмежне, і діапазон конструктивного правотворення не є абсолютно довільним стосовно інстинктивного багажу, сформованого в людини еволюцією.

Сама людська культура є багатоплановим утворенням і правові норми, що розробляються, повинні відповідати архетипам культури населення даної країни. Чим більше позитивне право та система державного управління розходяться з архетипікою громадян, тим важче державі сформувати високий рівень праворозуміння та правослухняності, бо програмування поведінки правовими нормами надто часто виходить за межі схем, імпліцитно накреслених архетипами, які склалися упродовж тисячолітніх відрізків історії.

Окрім того, правотворення повинно узгоджуватися і з відносно динамічними стереотипами, які тим не менше стали усталеними на даному етапі історичного розвитку масової свідомості громадян.

Розвиток державотворення на сучасному етапі цивілізаційного розвитку сягнув такого рівня, коли правотворчість повинна перестати бути виключно прерогативою вузького прошарку владної еліти держави, вона має стати продуктом агрегації нормотворчої активності, що відбувається в контексті масової свідомості громадян держави. Тобто правотворення повинно збагатитися експлікацією імпліцитних концепцій громадян і залученням їх до розробки системи правових норм. Громадянина вже не можна розглядати виключно як об'єкта імплементації в його свідомість та підсвідомість розроблених державою емпліцитних правових концепцій, він є співсуб'єктом правотворення. Це, по суті, означає те, що В. М. Мартиненко називає переходом від неприродних, штучно створених практик державного управління та правотворення до природних форм суспільного розвитку, а точніше поверненням до них, який характеризується системним здійсненням процесів суспільних ретрансформацій в усіх сферах суспільної життєдіяльності людей [6].

Передумови для цього вже є. Сучасна психологія створила вже досить ефективний інструментарій для експлікації імпліцитних теорій, який може бути пристосований для виявлення та використання у правотворчості імпліцитних правових концепцій громадян.

Таким чином, на сучасному етапі державотворення правосвідомість громадян слід розглядати виключно як об'єкт довільного маніпулювання, або корегування, і розвитку з боку держави. Усе більше потрібно рахуватися з тим, що правосвідомість громадян має не пасивний, а активний характер, що виявляється в існуванні в структурі правової ментальності імпліцитних концепцій права, які можуть дуже істотно відрізнитися від емпліцитних правових концепцій, сконструйованих відповідно до парадигми позитивного права. Імплементація експліцитних правових концепцій відбувається ефективно лише за умови їх достатньої відповідності інстинктивному багажу людини як біологічного виду, архетипам та стереотипам громадян, на базі яких і формуються імпліцитні концепції права та творчо розвиваються відповідно до нових умов суспільного розвитку. Зазначену імпліцитну правотворчість у масовій свідомості громадян потрібно експлікувати й активно використовувати в державній правотворчості.

Перспективами подальших досліджень проблеми є розробка психосемантичного інструментарію, релевантного для виявлення

Список виристаних джерел

1. **Архипов В. В.** Лон Фуллер о соотношении права и морали / В. В. Архипов // Правоведение. – 2004. – № 6. – С. 145 – 152.
2. **Баннистер Д.** Новый метод исследования личности / Д. Баннистер, Ф. Франселла. – М. : Прогресс, 1987. – 236 с.
3. **Дольник В. Р.** Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей. – 4-е изд., доп. / В. Р. Дольник. – СПб. : ЧеРо-на-Неве : Петроглиф, 2004. – 352 с.
4. **Козлихин И. Ю.** Процессуальная концепция права Лона Фуллера / И. Ю. Козлихин // Правоведение. – 1993. – № 2. – С. 53 – 58.
5. **Кормич А. А.** Право и справедливость: співвідношення категорій у працях теоретиків ХХ століття / А. А. Кормич // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (16 – 17 трав. 2013 р.). Т. 1 / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О. : Фенікс, 2013. – С. 95 – 97.
6. **Мартиненко В. М.** Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія) : монографія / В. М. Мартиненко. – Х. : Магістр, 2003. – 220 с.
7. **Фуллер Лон Л.** Мораль права / Лон Л. Фуллер. – К. : Сфера, 1999. – 232 с.

List of references

1. **Arhipov V. V.** Lon Fuller o sootnoshenii prava i morali / V. V. Arhipov // Pravovedenie. – 2004. – № 6. – S. 145 – 152.
2. **Bannister D.** Novyyi metod issledovaniya lichnosti / D. Bannister, F. Fransella. – M. : Progress, 1987. – 236 s.
3. **Dolnik V. R.** Neposlushnoe ditya biosferyi. Besedy o povedenii cheloveka v kompanii ptits, zverey i detey. – 4-e izd., dop. / V. R. Dolnik. – SPb. : CheRo-na-Neve : Petroglif, 2004. – 352 s.
4. **Kozlihin I. Yu.** Protsessualnaya kontseptsiya prava Lona Fullera / I. Yu. Kozlihin // Pravovedenie. – 1993. – № 2. – S. 53 – 58.
5. **Kormych A. A.** Pravo y spravedlyvist: spivvidnoshennia katehorii upratsiakh teoretykiv KhKh stolittia / A. A. Kormych // Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (16 – 17 trav. 2013 r.). T. 1 / vidp. za vyp. V. M. Dromin ; Nats. un-t «Odes. yuryd. akad.». – O. : Feniks, 2013. – S. 95 – 97.
6. **Martynenko V. M.** Derzhavne upravlinnia: shliakh do novoi paradyhmy (teoriia ta metodolohiia) : monohrafiia / V. M. Martynenko. – Kh. : Mahistr, 2003. – 220 s.
7. **Fuller Lon L.** Moral prava / Lon L. Fuller. – K. : Sfera, 1999. – 232 s.

Надійшла до редколегії 27.07.14

УДК 352.9

Світлана ОНИЦУК

*Національна академія державного управління
при Президенті України*

**РОЛЬ МІЖЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН
У ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ**

Розглядається роль міжцерковних відносин у державотворчому процесі України. Виокремлюються основні негативні прояви міжцерковних відносин та основні причини, що історично зумовлюють наявні проблеми в міжцерковних відносинах, притаманних сучасній Україні.

Ключові слова: церква, держава, релігія, державно-церковні відносини, українське духовенство.

Светлана Онищук. Роль межцерковных отношений в процессе государственного строительства

Рассматривается роль межцерковных отношений в процессе государственного строительства Украины. Выделяются основные негативные проявления межцерковных отношений и основные причины, которые исторически обуславливают существующие проблемы в межцерковных отношениях, присущих современной Украине.

Ключевые слова: церковь, государство, религия, государственно-церковные отношения, украинское духовенство.

Svitlana Onischuk. The role of interdenomination relations in the process of state formation

The role of inter-Church relations in the governmental procedure of Ukraine is considered. The main negative aspects of inter-Church relations and the main reasons historically determine the existing problems in Church-state relations in today's Ukraine are distinguished.

Key words: church, state, religion, church-state relations, the ukrainian clergy.

Міжцерковні відносини відіграють значну роль у державотворчому процесі, адже будь-яка церква як автономно діючий соціальний інститут здійснює ряд спільних з державою соціальних функцій. Саме це розуміння сутності церкви як суспільного інституту зумовлює підвищену увагу держави до її діяльності для того, щоб ця діяльність не йшла у розріз зі змістом державних функцій.

У сучасних секуляризованих і постатеїстичних суспільствах церкви, зважаючи на їх соціальну природу, є активними учасниками суспільно-політичного і громадського життя. Відповідно церкви